

ГОДИШНИК НА СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
ФАКУЛТЕТ ПО НАУКИ ЗА ОБРАЗОВАНИЕТО И ИЗКУСТВОТА
КНИГА ПЕДАГОГИЧЕСКИ НАУКИ

Том 115

ANNUAL OF SOFIA UNIVERSITY “ST. KLIMENT OHRIDSKI”
FACULTY OF EDUCATIONAL STUDIES AND THE ARTS
BOOK OF EDUCATIONAL STUDIES

Volume 115

THE FRIEDRICH FROEBEL SOCIETY AND THE DEVELOPMENT OF THE PRESCHOOL EDUCATION IN BULGARIA

MARINA PIRONKOVA

*Sofia University “St. Kliment Ohridski”
Faculty of Educational Studies and the Arts
Department of Social Pedagogy and Social Work*

Abstract. The purpose of this study is to research the role of the ‘Friedrich Froebel’ association in the development of preschool education in Bulgaria. The association was founded by kindergarten teachers and students from the Pedagogy course at the American kindergarten in 1928 as a means to recognize their professional qualifications and launch their careers in the state kindergartens. The Ministry of Public Education recognized the diplomas of kindergarten teachers in 1921 but the municipalities had no clear instructions regarding their appointment until the second half of the 1930s. Throughout its existence, the association had a consistent policy of actions to consolidate the stability of its members as professionals in preschool pedagogy. The archive of the association testifies to the wide-ranging pedagogical activity geared toward broadening the education culture of the family and popularising preschool education in society. They held lectures on pedagogical and social issues and disseminated the ideas of the new education for children through the books of E. Harrison and S. Hall. The charity work and participation in the celebrations for Children’s Day, which is a holiday for the association, served to present the association’s ideas of freedom in the development of children’s nature and education adjusted accordingly to it. The study pays special attention to the magazine ‘First steps’ published by the association. With its sections for teachers, parents, and children, it disseminated pedagogical practices among the adults and offered activities, songs, poems, and fairytales to the children. Common characteristics with Froebel associations in other countries, Russia and the UK, were sought. Compared

to Froebel associations in other countries, the Bulgarian association was smaller and had a shorter history. The study found however that it had developed various types of work and had common ideas with the other Froebel associations, the idea of freedom applied in the education of the child, the role of the kindergartens for engaging the parents, the place of the pre-school facilities in the educational system. The analysis of the activity of the 'Friedrich Froebel' association, which existed for a little less than two decades, recognized its significant contribution to the development of preschool education in Bulgaria.

Keywords: preschool education, Bulgarian preschool education, Kindergarten, Friedrich Froebel, Froebel society, pedagogical magazine

ДЕЙНОСТТА НА ДРУЖЕСТВОТО „ФРИДРИХ ФРЪОБЕЛ“ И РАЗВИТИЕТО НА ПРЕДУЧИЛИЩНОТО ОБРАЗОВАНИЕ В БЪЛГАРИЯ

МАРИНА ПИРОНКОВА

*Софийски университет „Св. Климент Охридски“
Факултет по науки за образованието и изкуствата
Катедра „Социална педагогика и социално дело“*

Резюме. Изследването си поставя за цел да проучи ролята на дружеството „Фридрих Фрѳобел“ за развитието на предучилищното образование в България. Дружеството е основано от детски учителки и възпитаници на Педагогическия курс към Американската детска градина през 1928 г. с цел признаване на професионалната им подготовка и реализацията им в общинските детски градини. Министерството на народното просвещение признава дипломите на детските учителки през 1921 г., но до втората половина на 30-те години на ХХ в. няма ясни инструкции до общините за назначаването им. През целия период на своето съществуване дружеството води последователна дейност по утвърждаване на стабилността на своите членове като специалисти по предучилищна педагогика. Архивът на дружеството свидетелства и за широка просветно-педагогическата дейност, насочена към издигането на педагогическата култура на семейството и популяризирането на предучилищното възпитание в обществото. Уреждат се сказки по педагогически и обществени проблеми, разпространяват се идеите за ново възпитание на детето чрез книгите на Е. Харисън и С. Хол. Благотворителната дейност и участието в честване на Деня на детето, който е дружествен празник, представя идеите на дружеството за свобода на развитие на детската природа и за възпитание в съответствие с нея. В изследването се обръща специално внимание на списанието „Първи стъпки“, издавано от дружеството. Със своите дялове – за учители, за родители и за деца, то разпространява педагогическа просвета сред възрастните и предлага игри, песни, стихотворения и приказки за малките. Потърсени са общи характеристики с Фрѳобелови дружества в други страни – Русия и Великобритания. В сравнение с Фрѳобе-

ловите организации в други страни българското дружество е малко и има кратка история. Изследването установява обаче, че то развива разнообразни форми на работа и носи общи идеи, характерни за другите Фрьобелови организации – идеята за свободата при възпитанието на детето, за ролята на детските градини, за приобщаването на родителите, за мястото на предучилищните заведения в образователната система. Анализът на дейността на дружеството „Фридрих Фрьобел“, което съществува по-малко от две десетилетия, установява неговия значим принос за развитието на предучилищното възпитание в България.

Ключови думи: предучилищно образование, българско предучилищно образование, детска градина, Фридрих Фрьобел, Фрьобелово дружество, педагогическо списание

„...повече хора, съединени повече усилия, могат да извършат много повече дела, отколкото отделния човек“.
(Отчет за дейността на дружеството „Фридрих Фрьобел“ за 1934–1935 г.)

УВОД

Предучилищното образование има 140-годишна история в България, а от 2002 г. е част от задължителната по закон образователна подготовка. развитието, което се осъществява от неговото зараждане, през разпространението и налагането като част от образователната система в страната ни, е изследвано в педагогически и историко-педагогически публикации предимно като общ поглед, като проблем за подготовка на детски учителки и др. Въпросът за един от важните фактори в този процес обаче остава слабо проучен. Това е дейността на дружеството „Фридрих Фрьобел“, което съществува и работи за разпространението на предучилищното образование в течение на близо две десетилетия.

Дейността на дружеството е споменавана съвсем бегло в някои от общите публикации по история на българското образование и история на предучилищното възпитание (Chakarov & Nacheva-Petkova, 1961; Radev & Aleksandrova, 2015) или напълно отсъства. Някои изследвания върху живота и дейността на Е. Кларк и П. Касабова (Zaharieva, 2012; Zaharieva, 2014) отбелязват участието на двете ръководителки на Педагогическия курс към Американската детска градина в основаването и дейността на дружеството. В мемоарната си книга „Скици по пътя на живота“ П. Касабова отбелязва накратко ролята си за развитието на „Фридрих Фрьобел“. Най-пълното изложение върху основните насоки в дейността на дружеството са разгледани в книгата на Вера Начева-Петкова „Из историята на предучилищното възпитание в България“ (1999).

Тази книга, която съчетава изследователска и мемоарна перспектива, макар и без задълбочен анализ, дава поглед върху протоколите на дружеството, в които са отразени инициативите, дейностите и резултатите от тях. Авторът е тясно свързан с дружеството, участва активно в много от комисиите, които са създавани през годините за постигане на целите на организацията.

Настоящото изследване си поставя за цел да проучи ролята на дружеството „Фридрих Фрьобел“ за развитието на предучилищното образование в България. Разгледана е дейността за професионалното признаване и реализацията на детските учителки, подготвяни в Педагогическия курс към Американската детска градина. Изследвана е просветно-педагогическата дейност на дружеството, насочена към издигането на педагогическата култура на семейството и популяризирането на предучилищното възпитание в обществото. За постигането на целта са изследвани документалните свидетелства, които са съхранени – основен източник е архивът на Американската детска градина (ЦДА, ф. 1061к), част от който включва протоколната книга на дружеството, протоколната книга за настоятелството на дружеството, годишните отчети, устава на дружеството. Протоколите са споменавани отчасти в книгата на В. Начева-Петкова, но не са анализирани в цялост, а отчетите не са били обект на изследване. В архива на Министерството на народното просвещение (ЦДА, ф. 177к) е съхранена кореспонденция с дружеството, най-вече по признаването на подготовката на детските учителки и условията на назначаването им. Важен източник за проучването на дейността на дружеството е списанието, което то издава – „Първи стъпки“. Поместените в него статии, материали, песни и игри отразяват основните теми, които са намерили място и при другите изяви на дружеството – новото отношение към детето, значението на детската градина, предучилищната подготовка в образователната система и др. Потърсени са общи характеристики с Фрьобелови дружества в други страни – Русия и Великобритания. Основните методи, използвани в изследването, са общонаучни – описание, анализ, и специфични – историческа реконструкция.

В документите на дружеството понятията „възпитание“ и „образование“ са използвани като синоними. През първите години преобладава използването на „възпитание“, а след 1934 г. „образование“ става основно понятие за описание на дейността в детската градини. Това съответства за законодателството, но отразява и стремежа да се утвърди мястото на предучилищната подготовка в образователната система, а също и акцента върху изграждането на детската личност (а не „бавенето“, занимаването на децата).

СЪЗДАВАНЕ И РАЗВИТИЕ НА ДРУЖЕСТВОТО

Основането на дружеството „Фридрих Фрьобел“ е описано в Протокол № 1:

„Днес, 24 Ноемврий 1928 год. свършилите специалния Педагог. Курс при Ам. Дет. Градина, живущи понастоящем в София и курсистките при същата се събраха в 3 ч. сл. обед на I-во учредително събрание под председателството на Miss E. C. Clarke, директорка на курса.

Дневен ред:

1. Разглеждане настоящето положение на курса и курсистките.
2. Мерки за подобрене това положение
3. Разни.“ (ЦДА, ф. 1061к, оп. 1, а.е. 49, л. 2)

Дружеството се явява естествен етап от развитието на предучилищното възпитание, като представлява професионално сдружение, което защитава професионалните права на своите членове. Непосредствен повод за създаването му е спор между възпитаничка на курса и училищния съвет в гр. Русе относно правата ѝ за назначаване като специалист. Дружеството поддържа през годините своето качество на професионална организация, но всъщност основната част от дейността му е свързана с по-голямата задача, която си поставя – разпространение на новите идеи за възпитанието на децата в предучилищна възраст.

Участниците в учредителното събрание са 24¹, сред които има учителки в Американската детска градина като Р. Насалевска, Елена Михайлова, Ст. Драгостинова, както и курсистки като Вяра Андрова, Теменуга Караилиева, Олга Константинова. Сред подписите на този протокол се четат и имена, които ще бъдат важна част от дружеството през годините – Веса Касабова, Вера Начева.

Членове на дружеството са възпитаниците на Педагогическия курс и курсистките, които в момента се обучават. С дипломирането и заминаването по назначение в различните краища на България участието в живота на дружеството става изключително трудно и само тези, които работят в София, остават да се включват в дейностите му. Не е лесно да се проследи броят на членовете на дружеството през годините. На заседанията – най-често редовни, много рядко извънредни, през първите години са отбелязвани присъстващите, което е известен ориентир за активните участници в живота на дружеството.

---

¹ Начева-Петкова, В. Из историята на предучилищното възпитание в България. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 1999, с. 50. В Протокол №1 са положени 20 подписа, което може да е поради това, че при съставянето му не всички са присъствали и са се подписали. Заедно с това има някои грешки в текста на В. Начева, напр. учредяването на дружеството е отнесено към 1921 г.

Таблица 1. Брой членове, участващи в заседанията на дружеството „Фридрих Фрьобел“ (1928–1934)

1928/1929	1929/1930	1930/1931	1931/1932	1932/1933	1933/1934
20	26	26	36	24	29
16	34	34	28	24	32
14		26	30	28	35
25		34	34	33	41
21		26	36	28	34
20		34	28	27	49
19		26	30	23	47
		34	22	24	36
			30		30

Забележка: Броят на членовете е изведен от протоколите на заседанията на дружеството. Броят на протоколите за отделните години е различен, а за някои от заседанията липсват протоколи.

Посочените данни за присъстващите на редовните събрания варират между 22–24 като минимум и 47–49 като максимум, като около половината от този брой са курсистки. Ежегодният избор на ново настоятелство, което да ръководи дейността на дружеството, дава възможност за непрекъснато включване на нови хора, а участието на едно ядро от учителки осигурява необходимата приемственост.

Известна представа за обхвата на дружеството през 30-те години на ХХ в. дават годишните отчети, запазени в архива. В отчета за 1934/1935 г. е посочено, че през изтеклата година дружеството наброява 72 редовни членки, в отчетите за следващата – 1935/1936 г., са отчетени 148 членки, от които 5 почетни, а за 1937/1938 г. – 131 членки (ЦДА, ф. 1061к, оп. 1, а.е. 51, л. 9, 12, 20). Тук трябва да поясня, че сред членуващите в дружеството няма мъже, а курсистки (най-вече млади неомъжени жени) и учителки, затова в документите се използва понятието „членки“. По устав редовни членове са „всички свършили и следвали Специалния педагогически курс при Американската детска градина в София, без разлика на вероизповедание и народност, които плащат редовно членския си внос“ (чл. 4). Предвижда се възможност и за спомагателни членове, които се интересуват от делото и плащат членски внос, както и за почетни, които се провъзгласяват за особени заслуги към дружеството.

Организационният живот в дружеството се осъществява в различни форми – документиран са предимно заседанията на дружеството, но се провеждат и седенки, на които членовете се събират за изработване на вещи за благотворителните базари, за подготовка за празнуването на Деня на дете-

то – празник на дружеството съгласно устава (чл. 13), концерти, забави, сказки, и др. Прави впечатление, че през първите две-три години дейността е по-ограничена и в нея доминират действията, свързани с признаването на образованието на членките и правото им за назначаване като редовни учителки. Впоследствие се разгръща разнообразна просветно-педагогическа и благотворителна програма. Издаването на списание „Първи стъпки“, насочено към учители и родители, с педагогически текстове и литература за деца от предучилищна възраст, реализира една от заложените в устава цели – разпространение на новите идеи за възпитанието на детето. Членките на дружеството участват активно в организационния, в педагогическия, в благотворителния и в културния живот на организацията, като често са групирани в комисии за различните инициативи. При оценката на значението на дружеството за курсистките В. Начева-Петкова отбелязва, че бъдещите детски учителки получават „възможност [...] да изнасят педагогически беседи, да организират детски забави, представления, а също така и възможността да поддържат по-широки контакти с обществеността“ (Nacheva-Petkova, 1999: 147).

Дружеството създава библиотека с педагогическа литература за своите членове. За първи път идеята е поставена в началото на 1931 г., две години по-късно в Протокол № 31 от 27 януари 1933 г. е отчетено, че има избрана библиотекарка, която е купила книги и ги е дала за подвързване (ЦДА, ф. 1061к, оп. 1, а.е. 49, л. 40). Ежегодно от приходите на дружеството се заделят средства за обогатяване на библиотечния фонд и за абонамент на подходящи списания. На разположение на курсистките и софийските учителки са и реферати по педагогически теми, четени от второкурсничките.

Дружеството „Фридрих Фрьобел“ става важна част от инициативата за създаване на център за предучилищно възпитание в лицето на Фондацията за предучилищно възпитание, учредена през 1940 г. Всички възпитанички на Американската детска градина участват в начинанието, като събират средства за построяване на специална сграда за детска градина и институт за подготовка на детски учителки. Дружеството вижда в това начинание по-нататъшна реализация на целите си. Войната, политическите промени и национализацията не дават възможност за осъществяването на тази идея.

ДЕЙНОСТ ПО ПРОФЕСИОНАЛНОТО ПРИЗНАВАНЕ И РЕАЛИЗАЦИЯТА НА КУРСИСТКИТЕ

Учредяването на дружеството е свързано с необходимостта от последователни действия за признаването на възпитаниците на курса за специалистки и назначаването им за редовни учителки в народните предучилищни заведения². При отчитането на дейността на дружеството за първата година от

² Още от 1885 г. в законодателството се прави ясна разлика между народни (издържани

неговото съществуване на събранието през октомври 1929 г. са представени мотивите за основаването на организацията – продължаване на дружбата на възпитаниците, възникнала като резултат от общия живот в течение на двугодишното обучение, на традициите и на грижите на ръководителката на курса – Е. Кларк. Основният катализатор на процеса е необходимостта от общи усилия за признаване на дипломите на възпитаничките от страна на Министерство на народното просвещение (ЦДА, ф. 1061к, оп. 1, а.е. 51, л. 1). Курсът е признат от държавата с Писмо №19126 от 16.VII.1921 г. и на заключителните изпити Министерството изпраща пратеник, който взема участие в тях и подписва дипломите, но няма общо решение за признаване на курсистките за специалистки по предучилищна педагогика, които трябва да бъдат предпочитани за назначаване пред завършилите друго педагогическо образование. Това положение довежда до различна преценка на дипломите на курсистките в отделните Окръжни училищни инспекции и трудности при реализацията на детските учителки.

Още на първото, учредително събрание се избира „комисия в състав: Г-ца Ст. Драгостинова, учителка Ам Д. Градина и г.г. Олга Константинова и Цветана Пашалова, курсистки при същата, която комисия да проучи въпроса как да се действа за извоюване правата на курсистките и признаването на курса“ (ЦДА, ф. 1061к, оп. 1, а.е. 51, л. 2). На второто събрание комисията докладва за проведената среща с Н. Чакъров, началник на Отделението за основно образование при МНП, на която представя дейността на курса.

В своята книга В. Начева-Петкова (1999) обръща специално внимание на дейността на дружеството по утвърждаване на професионалната реализация на завършилите курса. Самата тя участва в комисиите, които са натоварени с преговорите и настояването пред Министерство на народното просвещение то да издаде ясни указания към местните власти за признаването на дипломите на Педагогическия курс и за назначаването на курсистките в народните детски градини.

Предучилищната подготовка на българските деца не е в приоритетите на МНП. Не съществува структура, която да управлява детските градини и детските училища (както често са наричани в този период), те са част от Отделението за основните училища и по свидетелство на главния секретар на МНП Стоян Чакъров „няма кой да постави детските градини на място, което заслужават. Началникът на основното образование, който отговаря и за детските градини, естествено тегли повече към основните училища, защото са повече и тях познава по-добре“ (Kasabova, 2001: 79–80). При липса на политика за развитие на предучилищното възпитание в България отношението на Минис-

---

от общините, окръзите или от държавата) и частни училища, чиито възпитаници имат различни дипломи и права. В документите често се говори за държавни детски градини и училища, но всъщност те са общински, откривани и издържани от общините.

терството се определя от личното отношение на неговите ръководители и чиновници. В резултат на това се наблюдава растеж на детските заведения при управлението на министър Иван Шишманов и Стоян Омарчевски, които имат разбиране за значението на предучилищната възраст за цялостното развитие на детето (Chakurov & Nacheva-Petkova, 1961; Kolev, 1999). Въпреки че през 20-те години на XX в. детските градини нарастват като брой (през 1923 г. са 68 с 86 учителки и 3054 деца и до 1930 г. достигат 149 градини със 170 учителки и 7834 деца (Chakurov & Nacheva-Petkova, 1961: 126), в МНП няма инспектор, който да осъществява контрол и методическо ръководство на предучилищните заведения. Едва след издаването на Наредба-закон за предучилищното образование в края на 1934 г. се правят по-системни стъпки към създаването на специална служба. През 1937 г. Генчо Пиръов става първият инспектор в предучилищното образование, но поради структурни и бюджетни промени още през следващата година мястото е закрито (ЦДА, ф. 177к, оп. 2, а.е. 992, л. 3). Този факт още веднъж подчертава непоследователната политика към предучилищното образование и липсата на подготвени специалисти на управленско равнище, които да решат проблема за служебното положение на детските учителки.

Местните власти, които по Наредбата-закон са задължени да откриват и поддържат предучилищни заведения, също не разполагат със специалисти и често не предвиждат в бюджетите си средства за откриване и поддържане на детски градини. На много места определените заплати на детските учителки са много ниски, а и често са назначавани неподготвени хора (Chakurov & Nacheva-Petkova, 1961: 114).

През целия период на своето съществуване дружеството „Фридрих Фрьобел“ води последователна дейност по утвърждаване на стабилността на своите членове като специалисти по предучилищна педагогика. Негови представители провеждат срещи в МНП с цел всички детски учителки, които са завършили курса, да бъдат предпочитани за назначаване като специалистки пред други кандидати. В Протокол №8 от 28.X. 1929 г. събранието е уведомено, че МНП признава без държавен изпит само дипломите на тези детски учителки, които преди курса са завършили педагогическо училище, т.е. завършилите реална или полукласическа гимназия не се ползват със същите права. Дружеството не е удовлетворено от отговора, защото той означава непризнаване на педагогическата подготовка в двугодишния курс, и подготвя нова комисия, която да продължи срещите в МНП (ЦДА, ф. 1061к, оп. 1, а.е. 49, л. 13). През есента на 1930 г. въпросът отново е на дневен ред. Подготвя се писмо до министерството, което е четено и обсъждано на събрание на дружеството, търсят се възможности за ангажиране на видни педагози, които да публикуват статии по въпроса и да подкрепят исканията на дружеството – Протокол № 15 от 14.XI.1930 г. (пак там, л. 32). На следващата година е подготвено ново писмо

и тричленна комисия го връчва на министъра, който се отнася любезно, но без конкретни обещания. Събранието решава да отнесе въпроса до Висшия административен съвет (Протокол №3 от 6.XV.1931 г.) и планира брошура, която да представи исканията на дружеството и да бъде раздадена на всички членове на съвета (пак там, л. 17). Настойчивостта и последователните действия дават резултат и накрая детските учителки, обединени от 1928 г. в дружество „Фридрих Фрьобел“, получават признаване на подготовката си. МНП излиза с Окръжно № 23 602 от 10.VIII.1932 г. и отново с № 1808 от 12.IX.1934 г., в които се нарежда „свършилите курса на г-ца Кларк... трябва да бъдат предпочетени пред редовните първоначални учителки (ЦДА, ф. 1061к, оп.1, а.е. 31), а заплатата им да бъде равна на заплатата на последните.

Този успех е важен, но не слага край на защитата на професионалните интереси на детските учителки. След издаването на Наредбата-закон от 1934 г. МНП прави опит за уреждане на въпроса за образованието на детските учителки, но отново частично и непоследователно. В архива на Американската детска градина се съхранява (а.е. 46) Заповед и придружително писмо от МНП до Пенка Касабова, директор на Американската детска градина, включена в състава на комисията, назначена за изработване на закон, правилник и програма за Института за подготовка на учителки в детските градини, с дата 9 март 1936 г. Не става ясно защо тази идея остава нереализирана.

В писмото си от 27 май 1938 г. до министъра на народното просвещение Генчо Пиръов, който напуска, за да постъпи като асистент в Софийския университет, отбелязва: „Многократно сме предлагали законопроект, който да доуреди въпросът за назначенията на детските учителки, но както Ви е известно, Господин Министре, досега нямаме закон“ (ЦДА, ф. 177к, оп. 2, а.е. 992, л. 4). Той оценява издаденото Окръжно № 77 321 от 10.IX.1937 г. като закъсняло и непълно и включва в задачите, които трябва да поеме Министерството, доуредждането на въпроса за назначаването на детските учителки.

Липсата на законодателно уреждане на предучилищното образование е проблем, който стои пред Министерството, и през следващите години кореспонденцията между дружеството и Министерството продължава. Отново се създава комисия, която да изработи писмо с исканията за назначаването на детски учителки. В писмо до МНП (ЦДА, ф. 177к, оп. 2, а.е. 992, л. 87–91) те са обобщени така:

1. „Конкурсен изпит за у-лки в д.градини да се определи само за София и градове с жители над 40,000 д.
2. Кандидатките за конк.изпит да са завършили специален педаг. курс и да имат една г. практика.
3. В комисията при конк. изпит да участвуват поне две лица, специалисти.
4. У-ките в детските домове да са завършили непременно 2 годишен педагогич. курс.

5. Да бъдат третираны по права и задължения наравно с учите в детските градини.
6. Да бъдат ревизирани от инспектор, за да могат да бъдат кандидатки за места в д.градини.“

В комисията за произвеждане на конкурсен изпит, която е за назначаване на основни учители (и която ще е и за детски учителки) „без помощта на специалисти [...] не познавайки практическата работа на детската градина би се почувствала затруднена при справедливата оценка на кандидатките“. В писмото се подчертава, че искането до конкурсен изпит да се допускат само кандидатки, които имат тригодишен стаж в детска градина, е в ущърб на детските учителки, които работят в детски домове – огнища и дневни детски домове. Работата в тях е целодневна, но не се различава по същество.

Дружеството повдига въпроса и за това, че в малките градове и в селата не се предвижда конкурсен изпит, но откриването на предучилищни заведения в тях върви много бавно – по десетина на година, което лишава младите специалистки от възможност да придобият нужния стаж.

ПРОСВЕТНО-ПЕДАГОГИЧЕСКА ДЕЙНОСТ

В Устава на дружеството, който е приет през 1928 г. в течение на няколко заседания, а впоследствие е отпечатан (1930 г.), при определянето на целите на дружеството (чл. 2) на първо място е поставено „Да разпространява в страната новите възпитателни идеи и да дава активно съдействие в прилагането им“, следвано от „Защита на детските права“ и „По-пълно разбиране на детето и подпомагане на всестраниното му развитие“. В целите е залегнало още „да ратува за тясна връзка между училището и семейството“. От шест цели, поставени в устава, само две са свързани с развитието на самите членки на дружеството: „Да работи за сближението на членовете на дружеството при взаимната им дейност“ и „Да работи за оценяване подготовката на членовете и дейността им за възпитанието“ (ЩДА, ф. 1061к, оп. 1, а.е. 50, л. 3). Следователно още при създаването си дружеството „Фридрих Фрьобел“ си поставя широки образователни цели, свързани с разпространението на идеите за предучилищното възпитание и защитата на детските права.

Представянето на дейността по отношение на педагогическата просвета в изследванията е по-лаконично, а то е от особено значение за утвърждаването на дружеството като фактор за развитието на предучилищното възпитание в България.

Още през първата година дружеството планира да организира работа с деца от бедните квартали, с цел това да бъде пример за добри грижи и възпитание. Идеята преминава през различни опити дружеството да получи съгласието на училището в Лозенец (което да предостави помещение) и на софийския

инспектор за инициативата, но така и не стига до разрешение. Трудно е да се каже защо ръководството на училището не се отзовава, дали това е недоверие към организаторите, или просто инертност.

Важна стъпка към утвърждаването на дружеството през 1929 г. е участието му в разпространението на книгата на Елизабет Харисън „Изучаване на детската природа от гледището на детската градина“, което допринася за финансирането на дейността му и за популяризиране на детската градина (ЩДА, ф. 1061к, оп. 1, а.е. 49, л. 11). През този период няма изобилие на педагогическа литература върху предучилищното възпитание и книгата на американската авторка допринася за запълване на тази липса. Пет години по-късно дружеството е набрало опит и средства и вече участва във финансирането на издаването на книгата на Стенли Хол „Теория на доучилищното образование“ (1934), преведена от Райна Андреева. Публикуването на подходящи книги, които да допринесат за разбирането на детето и детството, продължава и след началото на издаването на собствен печатен орган: списанието „Първи стъпки“. П. Касабова превежда „Проблеми на детството“ на Анжело Патри, която излиза от името на Американската детска градина в две части през 1938 и 1939 г.

Най-популярната форма за разпространение на идеите за значимостта на предучилищната възраст за изграждането на човека и необходимостта от целенасочено възпитание в съответствие с особеностите на децата са сказките, които дружеството редовно организира. Чест лектор е проф. Д. Кацаров (ЩДА, ф. 1061к, оп. 1, а.е. 49, л. 26, 39), който ежегодно води студенти от Софийския университет да наблюдават работата в детската градина. Привличани са и други лектори, напр. Цвятко Петков, преподавател в Стажантския институт, д-р Горбанова – „Новото в педагогията в новите държави“, Л. Тодорова от Висшата социална школа с темата „Престъпление и социална среда“ и др. На сказките са поставяни проблеми, които излизат извън кръга на педагогиката, но са по актуални за българското общество въпроси. Г-ца Димитриева представя „Положението на работничките в Софийските фабрики“. Г-н Фурнаджиев изнася „Впечатленията ми от изложението в Чикаго“, а средствата за вход са предназначени за подпомагане на родопските деца (ЩДА, ф. 1061к, оп. 1, а.е. 51, л. 11).

Просветната дейност на дружеството е допълвана от самите членки, които подготвят и изнасят реферати по педагогически теми като: „Какво може детската градина да даде на обществото“, „Детската фантазия“, „Детската игра“, „Критики върху писмата на Сенека“, „Детската литература“ (ЩДА, ф. 1061к, оп. 1, а.е. 51, л. 5). Рефератите остават в библиотеката на разположение на курсистките. Интересна форма е представлението „Педагогическо ревю“, резултат от колективното творчество на курсистките, което в забавна форма представя ролята и задълженията на този, който се грижи за децата. Противопоставят се старите, архаични и новите, разумни модели на отглеждане и

възпитание (Kasabova, 2001: 178–180). Модерното разбиране за детето, за неговото естествено развитие и за възпитание, което съответства на това развитие, се разпространява по непринуден начин, лесен за възприемане.

Дейността на участниците в дружеството „Фридрих Фрьобел“ се отличава с отдаденост, която се основава на разбирането за мисия в тогавашните социални условия: „Във всички наши обществени слоеве детската учителка има да върши мисионерска работа, има да покръщава българските родители, българското общество в това ново движение – всичко за детето, за неговото правилно отглеждане в най-важният от човешкия живот период – детето в доучилищната възраст“ (ЩДА, ф. 1061к, оп. 1, а.е. 51, л. 16). Просветно-педагогическата работа на дружеството се развива и разширява с годините, разнообразяват се формите ѝ и стремежът е да се постигне по-голяма публичност.

Празник на дружеството е Денят на детето, който в този период се чества ежегодно в „Неделята на мирноосците“ – третата неделя след Великден. От 1927 г. по инициатива на Съюза за закрила на децата в България празникът е официален за цялата страна и се провежда под патронажа на княгиня Евдокия, като включва тържествени литургии, манифестации на ученици и учители, изложби, забавления, игри и др. (Stefanov, 2007). Дружеството „Фридрих Фрьобел“ участва редовно в общите празненства. През 1936 г. на три автомобила с платформи са настанени деца, които са представени като цветя, и символично се внушава идеята, че детето трябва да бъде свободно. През следващите години дружеството участва в радиопредавания за Деня на детето. Тези по-широки публични изяви допълват традицията за Деня на детето да се правят посещения в някои социални заведения. Членките на дружеството подаряват на децата сладки, картини и цветя, изпълняват програма с приказки и песни. Ежегодни са посещенията в Института за слепи, в Детското отделение на Александровска болница, в общинския приют, а в някои от годините групи от курсистки отиват и в Института за глухонеми.

Просветната дейност на дружеството се допълва от форми, които популяризират предучилищното възпитание в художествена форма. Приказката е център на възпитателната работа в детската градина, чрез нея се формират различни качества и се стимулират емоциите и въображението на децата. Тя е и средство за опознаване на особеностите на предучилищната възраст и намира място в по-широката обществена дейност на дружеството. След сказка за положението на работничките в софийските фабрики членките на дружеството се организират за разказване на приказки, представяне на игри, песни и др., които да разнообразят и обогатят живота на тези млади момичета (ЩДА, ф. 1061к, оп. 1, а.е. 49, л. 33). През 30-те години често е представяна пиеската „Дядо Дончо“ за деца от предучилищна възраст.

В годишния календар на изяви на дружеството се повтарят: майска вечер – празненство, на което се избира не най-красивата, а най-достойната

курсистка; карнавална вечер по Сирни заговезни; лазарска вечер. Привличат се музиканти, организират се концерти, канят се поети и писатели, които се представят със свои произведения. Като част от дейността за набиране на средства и привличане на съмишленици се организират забави и чайове, най-значителният от които е японският и се провежда под патронажа на министър-председателя.

„ПЪРВИ СТЬПКИ“ – ОРГАН НА ДРУЖЕСТВОТО „ФРИДРИХ ФРЪОБЕЛ“

Уставът на дружеството предвижда сред другите средства, популяризиращи модерното възпитание на детето, и издаването на собствено списание. Тази идея вероятно е повлияна от издаването от Е. Кларк списание „Детска градина“, което излиза в течение на шест години – от 1922 до 1928 г. Първите дискусии за реализирането ѝ се откриват в протокол от 1933 г., когато на събранието на 2.XI.1933 г. се поставя въпросът за издаване на вестник – месечен лист. На следващата пролет идеята добива по-ясна форма и се съставя комисия (П. Касабова, В. Йорданова, А. Чавдарова и М. Енчева), която да предложи неговото съдържание и име. Правят се няколко предложения за име на вестника – „Нов живот“, „Фар“, „Първи стъпки“. При гласуването на 12.II.1934 г. се приема „Първи стъпки“ и се утвърждава структурата на изданието. Първата страница на вестника е предвидена за публикуване на педагогически статии, втората – за ръчна работа, приказки, хуморески, песни, рисунки. Третата страница е предназначена за хроника, въпросник, хумор, преводна литература. Четвъртата – вести от живота в училището и материал, интересен за родители (ЦДА, ф. 1061к, оп. 1, а.е. 49, л. 45). Вестникът се възприема като поле за реализация на идеите на дружеството и всяка от членките може да участва в списването му.

Първият брой излиза през февруари 1934 г. и под заглавието му стои пояснението „Месечен вестник за популяризиране на възпитанието на детето в предучилищна възраст“. Изборът на наименование на изданието не е случаен. Във всеки брой до името стои мотото, което гласи: „По-лесно е да се оправят първите стъпки на детето, отколкото да се поправят кривите пътища на възрастния“. Очаквано, първата статия във вестника е на Е. Кларк и е посветена на целта на новото издание: „Дано тези стъпки водят към по-скорошно възбуждане на общ народен интерес към делото на Детските Училища, тъй щото наистина да се считат непълни основните училища, които почват от първо отделение“ (Clarke, 1934). Броят има на първата си страница и програмно обръщение към учителките и майките, което разяснява идеята за възпитание на малките деца в любов и граждански добродетели, така че да станат „полезни синове на родината си и на братята си по цял свят“. През първата година вест-

никът излиза в четири страници, а през втората обемът е увеличен на шест страници.

Планиран като ежемесечно издание, вестникът излиза през първата и през втората година с по четири броя в тираж 2000, а финансирането и разпространението му са поети от членовете на дружеството, като се разчита те да привлекат абонати и да достигнат до родителите и до детските училища, в които стажуват. На страниците са публикувани материали, които разясняват ролята на възпитанието в предучилищна възраст и значението на детската градина. Текстовете са кратки, има илюстрации, които придават привлекателен вид на вестника. Тук намират място и малки истории, приказки, стихове за деца. Описват се игри и се предлагат модели за изработване на играчки. Борис Тричков като редовен автор публикува нотирани детски песни. Някои от материалите са преводни, други са написани от детски учителки от различни градове в страната. Има рубрика „Въпроси и отговори“, която е насочена към помощ за родителите, които срещат трудности при възпитанието на децата си, или за детски учителки, които се нуждаят от методически съвети.

Успехът на първите две години довежда до решението от третата година вестникът да се превърне в списание (ЩДА, ф. 1061к, оп. 1, а.е. 51, л. 13). За организацията по създаването на новия формат на изданието е поканена Добра Пелашева (Протокол № 7 (51) от 12.IV.1935 г.), която поема работата от редакционния комитет. Това е нов етап в издаването на „Първи стъпки“ с професионален редактор, а за разпространението отново се разчита на активността и личното участие на курсистките, които трябва да привлекат абонати. С цел популяризирането на списанието са подготвени реклами в други педагогически издания като „Училищен съюз“, „Просветно единство“, „Добро здраве“, а за подобряване на финансирането – се решава да се приемат реклами. Въпросът с издръжката на списанието е постоянно на дневен ред. Приходите от продажби и абонамент не достигат то да се самоиздържа. На авторите не се изплащат хонорари, единствено редакторката и администраторката по разпространението и абонамента са платени. Дефицитът в бюджета на списанието се поема от дружеството „Фридрих Фрьобел“. Въпреки трудностите, които налагат издателската дейност да се повери отново на редакторски комитет (с цел икономисване на средства), „Първи стъпки“ излиза с тираж около 1200–1500 броя.

Списанието е сред най-значимите постоянни дейности на дружеството. В почти всеки протокол от събранията в дневния ред има точка, която разисква развитието и пътищата за подобряване и популяризиране на „Първи стъпки“. Запазват се трите основни отдела: родителски, учителски и детски. До края на своето съществуване през 1945 г. списанието излиза с осем книжки годишно (с малки изключения) и разпространява идеите на възпитанието в предучилищна възраст. На страниците му излизат статии на преподавателите

от Педагогическия курс, а също и на видни педагози и общественици като проф. Михаил Герасков, д-р Ботю Шанов, Емануил Попдимитров. Детските учителки споделят своя опит и постижения, което допринася за обогатяване на практиката в другите детски градини. Някои от книжките са тематични, посветени на значими годишнини или важни проблеми. В две книжки (шеста и седма) през април и май 1937 г. е отбелязана стогодишнината от създаването на първата детска градина в Бад Бланкенбург с редица статии от и за Ф. Фрьобел. През 1943 г. излиза книжка, посветена на Елизабет Кларк във връзка с нейната кончина – книжка, която отдава почит на заслугите на мис Кларк за развитието на предучилищното образование в България. Има тематични броеве, посветени на ролята на музиката за възпитанието на децата, на изобразителното изкуство, на ролята на бащата като възпитател и др.

Статиите в списанието „Първи стъпки“ заслужават отделно изследване, тук ще се спра само на някои основни насоки в публикуваните материали. Извън трите отдела, споменати по-горе, в списанието излизат статии, които разглеждат развитието на предучилищното образование и политиката на държавата към него. Тези публикации дават основание на Р. Захариева да отбележи съществуването на четвърти отдел – общ, насочен към пропагандиране на предучилищното възпитание (Zaharieva, 2012: 30). Първата такава статия е на П. Касабова и е със заглавие „Обновата и детската градина“ (Kasabova, 1935). В нея авторката обръща внимание на Наредбата закон от 1934 г. и я оценява като важна стъпка за възпитанието на българските деца, която ще даде резултат след двайсет години. Животът на зрелия човек се определя от детската възраст, затова изграждането на здравни и социални навици, както и умствено развитие чрез игра в подходяща детска среда е от особено значение. Педагогическата просвета сред майките и по-широко в обществото е средство за обновление на обществото. Така чрез характерната за периода лексика се обръща внимание на значимостта на предучилищните заведения и достойното им място в образователната система.

В статията „Задължително предучилищно образование“ на А. Марков – софийски градски училищен инспектор, се обръща внимание на ролята на общините, които са задължени от Наредбата-закон да откриват детски градини, но „намират начини да не изпълняват постановлението на закона по отношение на задължителността“ (Markov, 1939: 3). Тук се поставя и въпросът за подготовката на учителките за детските градини, която според автора може и трябва да се прехвърли на държавата, както е при останалите заведения, обучаващи бъдещите учители за различните образователни степени.

Един от най-пространните материали по темата е докладът на Ст. Омарчевски относно Министерството на народното просвещение, който е представен на 21.VI.1939 г. пред парламентарната комисия. Дългогодишният просветен деец разглежда законодателството за предучилищното образование в

исторически план и предлага промени, които да продължат положителното развитие. Той обръща внимание на факта, че „положението на учителя, издръжката на детската градина, ляга единствено и изключително върху общините“ (Omarchevski, 1939: 7), че много от постановленията на Наредбата-закон са останали неприложими. За уреждане на въпроса за задълженията на общините Омарчевски предлага финансирането на детските училища да бъде същото като при основните училища и държавата да има участие в процеса на изплащане на учителските заплати. За подготовката на детските учителки той също като А. Марков счита, че това трябва да бъде поето от Министерството на народното просвещение, при условията на уеднаквяване на програмите на съответните курсове, създадени от отделни лица (тук той има предвид Педагогическия курс при Американската детска градина и Курса за подготовка на детски учителки на проф. Д. Кацаров). Работата на предучилищните заведения – детски градини и детски огнища, трябва да бъде контролирана от специално създаден към Министерството инспекторат. Ст. Омарчевски предлага и конкретни механизми за ангажиране на работодателите с откриване на детски градини за работещите в техните предприятия жени – майки на деца в предучилищна възраст.

Хр. Спасовски, бивш софийски училищен инспектор, отчита ролята на частната инициатива при откриването на заведения за деца в дошколска възраст през първите десетилетия на XX в. в статията си „Детските училища и нашето училищно законодателство“ (Spasovski, 1939). Фокусът на статията е практиката за назначаването на първоначални учители в предучилищните заведения, което води до налагане на методите, характерни за началното училище (обучението) в детската градина. Авторът застъпва тезата за предпочитане на подготвените в специални курсове детски учителки и постепенно пренасочване на началните учителки към по-подходяща за подготовката им училищна работа.

Въпросите на просветното законодателство за детските градини и съответно за осигуряването на подготвени учители са поставени и в книжка 5-6, която излиза през март – април 1940 г. В нея Цвятко Петков – дългогодишен преподавател в Педагогическия курс и чиновник в МНП, както и Димитър Лазов, бивш училищен инспектор, представят проблемите по подготовката и назначаването на детските учителки. Отново се обръща внимание на значението на детската градина като част от образователната система и фактор за общественото развитие. Поставя се въпросът за назначаване на специалисти, които са компетентни в областта на предучилищното образование и познават особеностите на детското развитие и съответните методи на възпитание. В статията си Цв. Петков очертава няколко проблемни области: неяснота при назначаването на учителките от общините, заплати, които не съответстват на образователния им ценз – полувисше образование, липса на подготвен пер-

сонал за педагогическото ръководство на околийско равнище (Petkov, 1940). Той обръща внимание и на необходимостта от изравняване на материалното и служебното положение на учителките от детските огнища, домове и др. с това на детските учителки, като аргументите му са еднаквата възраст на децата, които възпитават, и образованието, което имат. В периода социалните предучилищни заведения, каквито са детските домове, дневните детски приюти и т.н., се управляват от Дирекцията на народното здраве при Министерството на вътрешните работи и народното здраве, а би трябвало да бъдат под ръководството на МНП.

В списанието са публикувани редица статии, които представят развитието и постиженията на българските детски градини. Една от най-значимите е с автор Марена Х. Попова, която представя „История на българските детски градини“ (май 1937, кн. 8), илюстрирана с портретите на най-ранните детски учителки – Роза Ангелова, Султана Янкова, Евгения Милкова. Проследени са основните етапи, през които преминава предучилищното образование в България, и е подчертано значението на новото законодателство, което става основа за по-широкото му разпространение. Друга интересна статия е „Какво видях в детските градини в София“ на Добра Пелашева (октомври 1936, кн. 1), в която са представени съществуващите столични детски градини с местоположението им и учителките, които ги водят. Авторката познава непосредствено работата в тях и като отбелязва успехите им, заявява „и при стария, и нов метод най-главния фактор е учителката, учителката и пак учителката“ (Pelashева, 1936: 16).

Учителският отдел е насочен към запознаване на учителките с новостите при възпитанието на децата и организацията на детската градина. Предлагат се идеи за предстоящи празници и се препоръчват най-подходящите мебели, пособия и игри в детската градина. Има и преводни статии, не липсват и материали за опити в други страни. Пример за това е статията „Преразказването като средство за развитие на говора у децата от предучилищна възраст“, в която е описан експеримент, правен в съветските училища (януари 1937, кн. 4). Това е един от по-дългите текстове, с обем от пет страници – в повечето случаи статиите са по две до четири страници, така че в един брой от 32 страници да има по-голямо разнообразие от теми и материали.

В зависимост от сезона в този отдел има и проекти, свързани с природните промени; играчки, които съответстват на празничния календар, и други „идейки“ за учителките, както се нарича една от рубриците. Има и критични статии като „Проекто-метода се изражда“ на В. Начева-Петкова (януари 1939, кн. 3). Те са по-скоро рядкост и обръщат внимание на формалното прилагане на новите методи на възпитание в детската градина. Интерес представлява и рубриката „Първи стъпки“ прочете за вас“, която запознава читателите с нови книги – както научни, така и детска литература. С кратки резюмета са пред-

ставени „Чувство за малоценност у детето“ – Е. Клапаред; „Домът на малките при института Ж.-Ж. Русо“ – М. Одемал и Л. Лафендел; „Практическа работа в детската градина“ – В. Г. Шлегер; „Мъчно възпитателни деца“ – Е. А. Аркин; „Нервни и лениви деца“ – Е. А. Аркин; „Подвижни игри за деца от 3–10 год.“ – М. Билова и Н. Метлов; „Измерване интелигентността у децата“ – Alfred Binet et Th. Simon, и др. Наред с преводните книги са представени и български: „Здравни грижи за децата“ – д-р Тома Станев; „Педагогически речник“ – Л. Русев; „Нотарче“ – Б. Тричков. През годините структурата на списанието търпи промени, но запазва разнообразния си характер.

Статиите в родителския отдел са насочени към изясняване на значението на първите седем години в живота на човека и необходимостта от правилно възпитание в семейството. Дават се сведения за развитието на бебето и детето както във физическо отношение, така и като реч, умения и активност. Подчертава се необходимостта да се поощрява самостоятелността на децата и да им се възлагат подходящи за възрастта задачи и задължения. Някои от темите са свързани с режима и изграждането на навици, напр. „Дневна програма за бебе под 6 месеца“, „Как да отвикнем бебетата от смукане на пръстите“, „Колко трябва да спят децата?“. Повече са статиите, които разглеждат проблемите на възпитанието в семейството: „За несъгласието между родителите“, „Когато детето ти не слуша“, „Игри в семейството“, „Активност и любознателност у детето в предучилищна възраст“, „Наплашването като вредно възпитателно средство“, „За прекаляването с наказания“, „Да се смеем с децата“, „Детската градина и твоето дете“ и др. Родителите имат възможност да задават чрез списанието въпроси, на които получават отговор от член на редакционния комитет.

Детският отдел на вестника (а по-късно и на списанието) представлява особен интерес за изследователя с игрите, стиховете, песните и предложенията за ръчен труд. Още в първите броеве през 1934 и 1935 г. Б. Тричков публикува свои нотирани детски песни, а Атанас Душков и Йордан Стубел печатат стихове. В своите спомени П. Касабова, която ръководи издаването на „Първи стъпки“ през целия период, отбелязва, че редакцията използва американски и руски списания, превеждат се статии и се черпи материал за детския отдел (Kasabova, 2001). От 1940 г. за ръководство на отдела е привлечена Леда Милева, която публикува в списанието първите си поетични творби за деца. Тя осъществява връзка с българските писатели, поръчва им стихотворения и приказки по тематиката на списанието и сама пише стихове (Zaharieva, 2012: 22). През годините Веса Паспалеева, Ангел Каралийчев, Калина Малина, Ран Босилек, Младен Исаев се изявяват със свои произведения в детския отдел. По този начин „Първи стъпки“ се развива и като педагогическо, и като детско списание.

Списанието е препоръчано от МНП с Окръжно № 2516 от 26 септември 1935 г. и достига до предучилищни заведения, училища, родители и деца. Не

спира да излиза и по време на войната, а след това до 1945 г. е отпечатвано като „Месечно списание за деца от предучилищна възраст и възпитателите им“. Издателската дейност на дружеството „Фридрих Фрьобел“, чиято най-значима изява са вестникът и списанието „Първи стъпки“, осъществява най-широко разпространение на новите възгледи за възпитанието на детето от предучилищна възраст и за значението на детската градина в българското общество.

БЛАГОТВОРИТЕЛНА ДЕЙНОСТ

Дружеството „Фридрих Фрьобел“ има ясна ориентация към подкрепа на бедните и работи по редица инициативи, с които да окаже материална помощ и да разпространи педагогическо познание и съзнателно отношение към децата и техните потребности. Една от ежегодните дейности в тази насока е организирането на Никулденски базар, за който членките изработват предмети, предназначени за деца – дрехи, играчки. Стремешът е те да бъдат оригинални и да показват идеите и уменията на участничките. Обръща се внимание на практичността на вещите и съответствието им на детските особености, например дрехите да са удобни и да осигуряват свободно движение. Една част от приходите от базара винаги е предназначена за благотворителност. Според тогавашната практика най-често средствата са използвани за купуване и раздаване на рибено масло на бедни деца. В инициативата са включвани членките на дружеството, които посещават избрани училища, разясняват ползата от този продукт за правилното развитие на детския организъм. Нереализираните дрехи също биват раздавани на деца от детските градини, в които стажуват курсистките. Една година се взема решение да се купят обувки и престилчици за бедни деца. Като цяло около 40% от приходите на базара се използват за благотворителност. През 1941 г. след сказка за беднотията в Добруджа дружеството взема решение за заделяне на част от печалбата от Никулденския базар за децата в Тутракан. В началото на 1942 г. на заседание на дружеството е отчетено, че 5000 лева (от общо 11 000) са изпратени там (ЦДА, ф. 1061к, оп. 1, а.е. 49, л. 91).

В дейността си дружеството „Фридрих Фрьобел“ взаимодейства главно с институциите от сферата на образованието – с МНП, с окръжните училищни инспектори, с училища, детски домове и детски градини. Във връзка със сказките и благотворителните инициативи членките имат оживена връзка с учени, писатели, артисти, музиканти, обществени и политически фигури, на които разчитат за подкрепа и популяризиране на дейността си. След създаването на втория курс за подготовка на детски учителки (на проф. Кацаров) през 1936 г. възниква и въпросът за установяване на връзка с него и инициране на обща активност. В протокола от събранието на 18 март 1938 г. се дискутира

създаването на ново дружество, „което да защитава интересите на детската учителка, като с това не се изключва и културно просветната работа“ (ЩДА, ф. 1061к, оп. 1, а.е. 49, л. 69). Предвижда се в него да влязат курсистките от двата курса – на П. Касабова и на проф. Кацаров. Срещите на избраната комисиия за проучване и договаряне на новото дружество с курса на проф. Кацаров не дава резултат. В отчета за дейността на дружеството за 1937–1938 г. е отбелязано, че мотивите за това са „принципиални различия“ (ЩДА, ф. 1061к, оп. 1, а.е. 51, л. 20). От кратките бележки по становищата на двете страни, обсъждани на събранията, става ясно, че представителките на Курса за детски учителки предвиждат академичен характер на бъдещото обединение, докато за дружеството „Фридрих Фрьобел“ смисълът е в отстояване на професионалния авторитет и правата на детските учителки.

През 40-те години дружеството съдейства активно на новосъздадената Фондация за предучилищно образование. Целта на фондацията е да създаде център за разпространение на педагогическа просвета за предучилищното образование, като изгради сграда – институт за деца от кърмаческа възраст до 7 години, курс за настоящи и бъдещи родители, курс за детски учителки, отдел за педагогическа и детска литература и др. (Kasabova, 2001: 163). В списание „Първи стъпки“ (април 1940 г.) е публикувана статия на П. Касабова, която е избрана за постоянен секретар на Фондацията. В нея са разяснени различните насоки в работата на бъдещия институт и е обърнато внимание, че сградата трябва да бъде издигната за 5 години. Дружеството „Фридрих Фрьобел“ подема амбициозно подкрепата си за бъдещия институт, като се обръща с окръжно писмо от 15 юни 1940 г. до възпитаничките на Американската детска градина с информация за създаването на „Фондация за предучилищно възпитание“ и набирането на дарения за построяването на педагогическо училище. Окръжното е за събиране на средства, които да се прибавят към дарената от мис Кларк сума от 200 000 лв. – още 200 000 лв., а общината предоставя безплатно място. Обръщението е към завършилите курса да дарят суми 100–1000 лв., свои или привлечени от дарители, или събрани с инициативи като забави с децата. Целта на дружеството е то да събере специално 100 000 лв., и да има свое „огнище на завършилите курса – стая, която ще служи за другарски срещи, събрание, свиждане и др.“ (ЩДА, ф. 1061к, оп. 1, а.е. 52). На събранията на дружеството се обсъжда участието на членките чрез събранията чрез различни инициативи средства. На 24 октомври 1941 г. в Протокол № 8 (88) е отчетено, че дружеството е внесло 130 000 лв. за фондацията, което е свидетелство за солидната организация и привличането на настоящите и завършилите възпитаници на Педагогическия курс към каузата на Фондацията за предучилищно възпитание.

В архива на дружеството липсват протоколи след 13 февруари 1942 г. – военната обстановка, закриването на Педагогическия курс към Американската

детска градина, евакуацията слагат отпечатък върху организационния живот и просветната дейност. Единствено „Първи стъпки“ продължава да излиза.

ДРУЖЕСТВОТО И ФРЪОБЕЛОВОТО ДВИЖЕНИЕ

Дейността на дружеството „Фридрих Фрьобел“ има известни сходства с организации в други страни, които също са създадени за разпространение на идеите за възпитанието на малките деца и предучилищната им подготовка. То възниква много по-късно от дружествата в Германия и Русия, които датират от втората половина на XIX в. Дружествата в Санкт Петербург, Одеса, Томск и Киев целят организиране на детски градини и курсове за подготовка на детски учителки, наричани „фрьобелячки“ (Вълканова, 2005). Дружествата на Фрьобел допринасят за разпространението на идеите на немския педагог в Руската империя. Те организират дискусии, посветени на метода на Фрьобел, публикуват литература и обучават бъдещи учители и няни (детегледачки). Сходството е в дейността за разпространяване на идеите на Фрьобел за възпитание на детето чрез система от игри и занимания. Организирането на публични лекции в Руската империя и сказки в България отразява основния подход за популяризиране на детската градина в обществото. Публикуването на литература и издаването на списание също са обща насока в дейността на руските и българските дружества. Има и съществени разлики, например съставът на дружествата – в руските дружества това са аристократи и интелигенция, свързана с въпросите на просветата изобщо. Българското дружество обединява действащи детски учителки и курсистки, които се подготвят за тази професия. Малък е броят на почетните членове, които излизат извън тези категории. Друга разлика се отнася до връзката между градините и дружествата. В руската практика дружествата са създадени с цел да откриват градини и да обучават „фрьобелячки“, докато в България дружеството е създадено на базата на съществуващ педагогически курс и действаща детска градина.

Сравнението с Фрьобеловото общество във Великобритания показва повече сходства, отколкото разлики. Като изключим по-дългата история на предучилищните заведения на острова и значително по-големия мащаб на дружеството, откриваме значителни прилики. Английската организация е основана през 1874 г. под името „Фрьобелово общество за популяризиране на детските градини“ (Liebschner, 1991). Развитието ѝ преминава през успешни и трудни периоди, с активно взаимодействие с Министерството на образованието за утвърждаване на предучилищните заведения в образователната система. Основна насока в дейността на Фрьобеловото общество е подготовката и сертифицирането на учители за детските градини. През 20-те години на XX в. с цел икономии на обществени средства се закриват много предучилищни заведения, което заставя организацията да защити работата на детските гради-

ни и интересите на детските учители, които биват съкратени. Фрьобеловото общество обединява усилията си с дружества като Асоциация за изследване на детето, Асоциация на родителите и др., за да оцелее и продължи дейността си, както и да потърси нови форми на предучилищна подготовка в кризисните условия. Важна насока, която откриваме и при българското дружество, е разпространението на Фрьобеловите възпитателни идеи сред родителите. Лекциите, които са водени, са на теми като цялостно възпитание на детето, разсеяност, игра и здраве. Има и теми, ориентирани към училищното обучение, свързани със смятането, четенето, разказването, ръчната работа, музикалното и физическото възпитание. Основно средство за разпространение на идеите на Фрьобеловото общество е списанието „Детски живот“. Въпреки финансовите загуби, Управителният съвет на обществото не се отказва от издаването му, защото оценява високата му образователна стойност (пак там: 97). Печеливши дейности като летни училища за действащи учители, които имат достъп и до библиотеката на обществото, подсигурият издаването на списанието. Основна разлика с българското дружество е ориентацията на английската организация към въвеждане на идеите на Фрьобел не само в детските заведения, но и в началното училище.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дружеството „Фридрих Фрьобел“ съществува в периода от 1928 до средата на 40-те години на XX в., като развива разнообразна дейност за утвърждаване на предучилищната подготовка на децата в българското общество и в образователната система. Първите четири-пет години са време, в което преобладава активността за признаване на образованието на детските учителки: срещи и кореспонденция с МНП, привличане на педагози и общественици, които да подкрепят правото на възпитаниците на Педагогическия курс към Американската детска градина да бъдат назначавани като специалистки с предимство (пред първоначалните учителки) в детските градини. С укрепването на дружеството се засилва и разнообразява просветно-педагогическата му дейност. Създаването на дружествена библиотека със специализирана литература осигурява достъп на членките до нови научни източници и до детски списания, които обогатяват културата и подготовката им. Разпространението на книгата на Е. Харисън „Изучаване на детската природа от гледището на детската градина“ и подкрепата за издаването на „Теория на доучилищното образование“ на С. Хол реализират целите на дружеството за популяризиране на новите възпитателни идеи. Опитите за художествено представяне на приказки пред деца от крайните квартали не се осъществяват, но членките на дружеството представят детски пиеси и приказки пред публика в салона на Американската детска градина. Организираните сказки с университетски професори, лекто-

ри педагози и други специалисти популяризират новите идеи за възпитанието и обсъждат широк кръг от обществени проблеми. С тях дружеството става фактор в културния живот на столицата. Друга форма, която е използвана, са забавите и концертите, с които се набират средства за развитие на инициативите на дружеството и за благотворителност. Участието в ежегодното честване на Деня на детето, който е празник на дружеството, представя идеите му за свобода на развитие на детската природа и за възпитание в съответствие с нея.

Най-значимата дейност на дружеството за развитие на предучилищното образование е издаването на „Първи стъпки“ – първо като вестник, а от третата година и като списание. Със своите дялове – за учители, за родители и за деца, то разпространява педагогическа просвета сред възрастните и предлага игри, песни, стихотворения и приказки за малките. Това е и последната форма на дейност на дружеството, макар че през 1944 и 1945 г. то вече не е орган на „Фридрих Фрьобел“.

В сравнение с Фрьобеловите организации в други страни българското дружество има кратка история. То не достига до голяма масовост, неуспешни се оказват опитите за обединение с възпитаниците на курса на проф. Кацаров. Вероятно по-голямата организация – Фондацията за предучилищно възпитание, която има силен старт, но е закрыта през 1952 г. заедно с всички благотворителни организации, би осигурила представителство на всички предучилищни педагози. Все пак дружеството „Фридрих Фрьобел“ развива разнообразни форми на работа и носи общи идеи, характерни за другите Фрьобелови организации – идеята за свободата при възпитанието на детето, за ролята на детските градини, за приобщаване на родителите, за мястото на предучилищните заведения в образователната система. Това определя и значимостта на приноса на дружеството за развитието на предучилищното възпитание в България.

БИБЛИОГРАФИЯ

Извори

ЦДА, ф. 177к (Министерство на народното просвещение), оп.2, а.е. 992.

ЦДА, ф. 1061к (Американска детска градина), оп. 1, а.е. 31, 46,49, 50, 51, 52.

Naredba-zakon za preduchilishtnoto obrazovanie. (1934). [Наредба-закон за предучилищното образование]. *State Gazette*, No 218/24.12.1934.

Източници

Chakarov, N., & Nacheva-Petkova, V. (1961). *Istoria na preduchilishtnoto vazpitanie v Bulgaria*. [Чакъров, Н. & Начева-Петкова, В. (1961). История на предучилищното възпитание в България]. Sofia: Narodna prosveta.

Clarke, E. (1934). *Parvi stapki*. [Кларк, Е. (1934). Първи стъпки]. *Parvi stapki*, 1, 1.

Kasabova, P. (1935) *Obnovata i detskata gradina*. [Касабова, П. (1935). Обновата и детската градина]. *Parvi stapki*, 1, 1.

Kasabova, P. (2001). *Skitsi po patya na zhiyota*. [Касабова, П. (2001). Скици по пътя на живота]. Sofia: Bulvest 2000.

- Kolev, Y. (1999). *Istoria na preduchilishtното възпитание v Bulgaria*. [Колев, Й. (1999). История на предучилищното възпитание в България]. Sofia: Veda Slovena-ZhG.
- Liebschner, J. (1991). *Foundations of Progressive education. The History of the National Froebel Society*. Cambridge: The Lutterworth Press, 164 p.
- Markov, (1939). Zadalzhitelno preduchilishtno obrazovane. [Марков, (1939). Задължително предучилищно образование]. *Parvi stapki*, 8, 3–4.
- Nacheva-Petkova, V. (1999.) *Iz istoriyata na preduchilishtното възпитание v Bulgaria*. [Начева-Петкова, В. (1999). Из историята на предучилищното възпитание в България]. Sofia: Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“.
- Omarchevski, S. (1939). Doklad na Stoyan Omarchevski, na 21.VI. 1939 g. pred parlamentarnata komisija po Ministerstvoto na narodnoto просveshtenie. [Омарчевски, С. (1939). Доклад на Стоян Омарчевски, на 21.VI. 1939 г. пред парламентарната комисия по Министерството на народното просвещение]. *Parvi stapki*, 1, 4–9.
- Pelashева, D. (1936). Kakvo vidyah v detskite gradini v Sofia. [Пелашева, Д. (1936). Какво видях в детските градини в София]. *Parvi stapki*, 1, 14–16.
- Petkov, Ts. (1940). Za sluzhebnoto i materialnoto polozhenie na detskite uchitelki. [Петков, Ц. (1940). За служебното и материалното положение на детските учителки]. *Parvi stapki*, 5–6, 5–7.
- Radev, P. & Aleksandrova, Al. (2015). *Istoria na obrazovaniето v Bulgaria*. [Радев, П. & Александрова, Ал. (2015). История на образованието в България]. Plovdiv: FastPrintBooks. 176 p.
- Spasovski, Hr. (1939). Detskite uchilishta i nasheto uchilishtno zakonodatelstvo. [Спасовски, Хр. (1939). Детските училища и нашето училищно законодателство]. *Parvi stapki*, 2, 2–4.
- Stefanov (2007). Sotsialno-pedagogicheski grizhi za detsata v Bulgaria 20-te – 30-te godini na XX vek. V: *Sotsialna pedagogika – istoria, teoria i praktika* (pp. 300–308). [Стефанов, С. (2007). Социално-педагогически грижи за децата в България 20-те – 30-те години на XX век. В: Социална педагогика – история, теория и практика]. Sofia: Farago.
- Valkanova, Y. & Brehoni, K. (2005). Dvizhenieto „Fridrih Fryobel“ i preduchilishtnata pedagogika v Rusia. [Вълканова, Й. & Брехони, К. (2005). Движението „Фридрих Фрьобел“ и предучилищната педагогика в Русия]. *Pedagogika*, 12, 81–94.
- Zaharieva, R. (2012). Penka Mileva Kasabova. Bio-bibliografia. [Захариева, Р. (2012). Пенка Милева Касабова. Био-библиография]. Sofia: Izkustva, 206 p.
- Zaharieva, R. (2014). Elizabet Klark. Bio-bibliografia. [Захариева, Р. (2014). Елизабет Кларк. Био-библиография]. Sofia: Izkustva, 131 p.

Приложение 3. Вестник и списание „Първи стъпки“

ЗА АВТОРА

Марина Пиронкова, доцент, д-р, е преподавател във Факултета по науки за образованието и изкуствата, Софийски университет „Св. Климент Охридски“, катедра „Социална педагогика и социално дело“.

Област на научни интереси: история на педагогиката, история на българското образование, социална педагогика и др.

Контакт: София, бул. „Шипченски проход“ № 69А.

E-mail: m.pironkova@fppse.uni-sofia.bg

ABOUT THE AUTHOR

Marina Pironkova, Associate Professor, PhD, Faculty of Education Sciences and the Arts, Sofia University, “St. Kliment Ohridski”, Department of Social Pedagogy and Social Work

Scientific interest: History of pedagogy, History of education in Bulgaria, Social pedagogy and more

Contact: 69A Shipchenski Prohod Blvd., Sofia

E-mail: m.pironkova@fppse.uni-sofia.bg

